

АГРОСВІТ

№20 жовтень 2023

Науково-практичний журнал

ISSN 2306-6792

9 772306 679204

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

Васильєва Наталя Костянтинівна, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри інформаційних систем і технологій, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

ЗАСТУПНИК ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА:

Вініченко Ігор Іванович, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ СЕКРЕТАР: Кучеренко Г. Б.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Андрющенко Катерина Анатоліївна, доктор економічних наук, доцент, професор кафедри економіки та підприємництва, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Безус Роман Миколайович, доктор економічних наук, професор, професор кафедри маркетингу, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Василенко Леся Олександрівна, кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри технологій захисту навколишнього середовища та охорона праці, Київський національний університет будівництва і архітектури, академік академії будівництва України

Гончаренко Оксана Володимирівна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри економіки, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Грабчук Оксана Миколаївна, доктор економічних наук, доцент, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Добровальська Олена Володимирівна, доктор економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Козловський Сергій Володимирович, доктор економічних наук, професор, професор кафедри підприємництва, корпоративної та просторової економіки, Донецький національний університет імені Василя Стуса (м. Вінниця)

Каткова Наталя Володимирівна, кандидат економічних наук, доцент, професор кафедри обліку і економічного аналізу, Національний університет кораблебудування ім. адмірала Макарова

Качула Світлана Валентинівна, доктор економічних наук, доцент, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Козловський Сергій Володимирович, доктор економічних наук, професор, професор кафедри підприємництва, корпоративної та просторової економіки, Донецький національний університет імені Василя Стуса, м. Вінниця

Крючко Леся Станіславівна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри маркетингу, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Кураташвілі Альфред Анзоревич (Тбілісі, Грузія), доктор економічних, філософських і юридичних наук, професор в галузі суспільних наук, професор Грузинського технічного університету в області Публічного права (Факультет Права і Міжнародних відносин), науковий керівник Інституту Бізнесу і Права факультетів Права і Міжнародних відносин і Бізнестехнологій ГТУ, завідувач відділом економічної теорії Інституту економіки імені П.Гугушвілі Тбіліського державного університету імені Іване Джавахішвілі

Курбацька Лариса Миколаївна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри маркетингу, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Лозинський Дмитро Леонідович, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри обліку і аудиту, Державний університет «Житомирська політехніка»

Павлова Галина Євгенівна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри обліку, оподаткування та управління фінансово-економічною безпекою, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Пантелєєва Наталя Миколаївна, доктор економічних наук, кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів та банківської справи, Черкаський навчально-науковий інститут Державного вищого навчального закладу «Університет банківської справи»

Самойленко Алла Олександрівна, кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту та туристичного бізнесу, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Сегада Сергій Андрійович, доктор економічних наук, доцент, професор кафедри маркетингу та бізнес-аналітики, Донецький національний університет імені Василя Стуса

Трусова Наталя Вікторівна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування Таврійського державного агротехнологічного університету, Таврійський державний агротехнологічний університет

Федоренко Станіслав Валентинович, кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри технологій захисту навколишнього середовища та охорона праці, Київський національний університет будівництва і архітектури, академік академії будівництва України

Фролова Тетяна Олександрівна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри міжнародних фінансів, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Халатур Світлана Миколаївна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Череп Олександр Григорович, доктор економічних наук, доцент, професор кафедри економіки, Запорізький національний університет

Чирва Ольга Григорівна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри маркетингу, менеджменту та управління бізнесом, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Шабатура Тетяна Сергіївна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економічної теорії і економіки підприємства, Одеський державний аграрний університет

Журнал засновано у січні 2001 року. Виходить 2 рази на місяць.

№ 20 жовтень 2023 р.

Журнал включено до Переліку наукових фахових видань України з ЕКОНОМІЧНИХ НАУК (Категорія «Б»).

Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019 р.

Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292

ІНДЕКСАЦІЯ ВИДАННЯ В НАУКОМЕТРИЧНИХ БАЗАХ:

- Index Copernicus (IC);
- SIS;
- Google Scholar.

Свідоцтво КВ № 23728-13568ПП від 27.12.2018 року
ISSN 2306-6792

Передплатний індекс: 21847

Адреса редакції:

04112, м. Київ, вул. Дорогожицька, 18, к. 29

Поштова адреса:

04112, м. Київ, вул. Дорогожицька, 18, к. 29

Телефон: (044) 458-10-73

(050) 382-06-63

E-mail: economy_2008@ukr.net

www.nayka.com.ua

www.agrosvit.info

Засновники:

Дніпровський державний аграрно-економічний університет,
ТОВ "ДКС Центр"

Видавець:

ТОВ "ДКС Центр"

Передрукування дозволяється лише за згодою редакції.

Відповідальність за добір і викладення фактів несуть автори. Редакція не завжди поділяє позицію авторів публікацій.

За зміст та достовірність реклами несе відповідальність рекламодавець.

Рекомендовано до друку Вченою Радою 19.10.23 р.

Підписано до друку 19.10.23 р.

Формат 60x84 1/8, Ум. друк. арк. 15.3

Наклад — 1000 прим.

Папір крейдований, друк офсетний.

Замовлення № 1910/2.

Віддруковано у ТОВ «ДКС Центр»

м. Київ, пров. Куренівський, 17

Тел. (044) 537-14-34

© АгроСвіт, 2023

У НОМЕРІ:

Вініченко І. І., Сітковська А. О., Горнюк Д. І.

Особливості управління економічними результатами діяльності аграрних підприємств 4

Березіна А. М., Дем'яненко Н. В., Подольна А. М., Пастернак М. В., Штик І. В.

Економічна безпека та мотивація діяльності підприємств у період повномасштабного вторгнення в Україну 9

Вдовенко А. О., Тітов Д. В.

Безпека підприємств аграрного сектора економіки: загрози та наслідки 15

Бублик М. І., Дроздовська А. О., Ільків Н. В.

Розвиток освітніх компетенцій у контексті стратегічного управління організаціями 23

Лазаренко В. І., Зіновчук Н. В.

Адаптивність ринку органічної продукції в умовах війни 29

Макаренко А. П., Меліхов Є. В.

Удосконалення автоматизації обліку та аудиту виробничих запасів в системі управління підприємством для підвищення ефективності господарської діяльності 37

Качула С. В., Гамага Д. О.

Платоспроможність як індикатор фінансової безпеки підприємства 44

Самойлик Ю. В., Миколенко І. Г., Зима В. А., Колесник В. І.

Потенціал виробництва пивоварного ячменю: трансформаційні тенденції, чинники, ефективність 51

Гаврик О. Ю.

Організаційно-економічні засади функціонування системи внутрішнього контролю в сільськогосподарських підприємствах 59

Прядка Т. М.

Методологічна основа моделювання збалансованого розвитку земельного устрою сільських територій 66

Ковальчук С. Я.

Відновлення сталого управління лісового господарства у повоєнний період 74

Лаврова-Манзенко О. О., Бутко Н. В., Костогриз В. Г., Уманська В. Г.

Методичні аспекти обліку і аудиту витрат підприємств на маркетингові дослідження як складової кінцевої ціни товару 86

Добровольська Е. В., Покотильська Н. В., Вольський В. А.

Сучасні тенденції розвитку аграрного підприємництва 92

Павленко О. П., Денисенко В. В.

Сучасні методологічні підходи до фінансових стратегій системи управління ліквідністю і платоспроможністю страхових компаній 99

Голубенко В. І.

Теоретичні аспекти екологізації аграрного виробництва та механізми її забезпечення 105

УДК 332.1:658

Л. О. Вдовенко,

д. е. н., професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Вінницький національний аграрний університет, Вінниця, УкраїнаORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6283-2385>

Д. В. Тітов,

доктор філософії з економіки, старший викладач кафедри фінансів, банківської справи
та страхування, Вінницький національний аграрний університет, Вінниця, УкраїнаORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0112-6663>

DOI: 10.32702/2306-6792.2023.20.15

БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ: ЗАГРОЗИ ТА НАСЛІДКИ

L. Vdovenko,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Vinnytsia National Agrarian University, Vinnytsia, Ukraine

D. Titov,

PhD in Economics, Senior Lecturer, Vinnytsia National Agrarian University, Vinnytsia, Ukraine

SECURITY OF AGRICULTURAL SECTOR ENTERPRISES: THREATS AND CONSEQUENCES

Стаття присвячена проблемам функціонування підприємств аграрного сектора економіки в умовах нових викликів та загроз, що негативно позначаються на забезпеченні продовольством внутрішнього та зовнішнього ринку. Зауважено, що повномасштабне вторгнення росії та запровадження воєнного стану в Україні, спровокували появу реальних ризиків і загроз аграрного бізнесу та призвели до фінансової незахищеності сільськогосподарських підприємств. Основні виклики сьогодення (порушення логістики експорту сільськогосподарської продукції, блокування ринків збуту, руйнування об'єктів інфраструктури, зростання вартості агропромислового виробництва, скорочення посівних площ тощо) ставлять під загрозу фінансову безпеку аграріїв та ефективне агропромислове виробництво.

Встановлено, що основним критерієм рівня фінансової безпеки підприємств є результативність сільськогосподарської діяльності, оскільки зменшення обсягів агропромислового виробництва та збиткова діяльність спричиняють втрату фінансової стійкості, а отже і зниження рівня фінансової безпеки. Здійснено аналіз обсягів збитків аграрного сектора впродовж дії воєнного стану та запропоновано заходи подолання існуючих викликів і загроз.

The article is dedicated to the challenges faced by agricultural sector enterprises in the face of new threats and challenges that adversely affect the provision of food both domestically and internationally. It is noted that the full-scale invasion by Russia and the imposition of martial law in Ukraine have led to real risks and threats to agricultural businesses, resulting in financial vulnerability for agricultural enterprises. Current challenges, such as disruptions in agricultural product export logistics, market blockades, infrastructure destruction, rising costs of agro-industrial production, and reduced cultivation areas, among others, jeopardize the financial security of farmers and effective agricultural production.

It is established that the main criterion for the level of financial security of enterprises is the effectiveness of agricultural activities, as reduced volumes of agro-industrial production and unprofitable operations lead to the loss of financial stability and, consequently, a decrease in the level of financial security. To understand the level of threats to the agricultural sector, an assessment of the losses incurred by agricultural enterprises since the beginning of the full-scale invasion was conducted, considering how this has affected the lives of peasants and producers, as well as the production of food products for the population in both domestic and international markets.

The escalation of food security issues at the national and global levels requires directing the vectors of agricultural policy towards real financial support for the agricultural sector through the modernization of existing financial instruments in line with the demands of the time and the introduction of new financial tools and levers to influence the efficiency of activities. This forms the basis for the financial security of enterprises in the priority sector, contributing to both national and global food security. In the article, we proposed a series of measures to overcome existing challenges and threats in the agricultural sector, the implementation of which will stimulate the increase in the level of financial security of enterprises in this industry.

Ключові слова: фінансова безпека, фінансові результати, загрози, збитки, аграрний сектор економіки, державна фінансова підтримка, кредити, процентна ставка, продовольча безпека.

Key words: financial security, financial performance, threats, losses, agricultural sector, state financial support, loans, interest rate, food security.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Функціонування аграрного сектора економіки за своєю специфікою та особливостями супроводжується низкою ключових викликів, які доповнились в період воєнного стану та негативно позначились на діяльності підприємств галузі сільського господарства, що ставить під загрозу національну та світову продовольчу безпеку.

Повномасштабне вторгнення росії та запровадження воєнного стану в Україні, спровокували появу реальних ризиків та загроз успішного ведення аграрного бізнесу та спричинили до послаблення фінансової захищеності більшості сільськогосподарських підприємств.

Для зменшення ризиків та загроз у сфері агропромислового виробництва в цей складний для країни час діяльність підприємств аграрного сектора економіки має опиратися на дієві фінансові інструменти підтримки, адаптовані до нових вимог часу і державну політику стимулювання розвитку пріоритетної галузі сільського господарства на перспективу.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблеми формування та використання фінансових інструментів розвитку підприємств аграрного сектора висвітлені в працях: О. Гудзь, Н. Давиденко, М. Дем'яненко, І. Кириленка, М. Маліка, Ю. Лупенка, Б. Пасхавера, О. Непочатенко, Н. Трусової та ін. Водночас, нові загрози та нові перспективи, що відкриваються перед аграрним бізнесом нині вимагають посилення наукових досліджень у сфері підвищення рівня фінансової захищеності сільськогосподарських підприємств. Тому тема публікації є актуальною і потребує подальшого вивчення.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ ДОСЛІДЖЕННЯ

В сучасних умовах невизначеності та стрімкої зміни економічних, соціальних і політичних факторів аграрний сектор стає особливо вразливим перед різноманітними загрозами та викликами. Формування цілі даного дослідження базується на глибокому аналізі цих аспектів, спрямованому на визначення стратегій та заходів, які сприятимуть підвищенню рівня безпеки підприємств аграрного сектора економіки. У підсумку, дане дослідження має на меті не лише ідентифікувати загрози та виклики, з якими зіштовхуються підприємства аграрного сектора економіки, але й запропонувати конкретні рекомендації та стратегії для подолання цих викликів. Розробка ефективних заходів безпеки може сприяти зміцненню стійкості підприємств, їхньому стабільному розвитку та сприяти загальному підвищенню ефективності аграрного сектора економіки.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Фінансова безпека є основним орієнтиром державної політики в умовах глобальних викликів. Для України вона особливо актуальна, оскільки фінанси виступають основою економічної та національної безпеки, а у період російсько-української війни (2014—2022 рр.) систематично зазнають значних деформацій. За станом на квітень Міністерство фінансів прогнозує, що валовий внутрішній продукт (ВВП) України через повномасштабну війну росії проти нашої держави може впасти на 30—50%, НБУ теж прогнозує скорочення ВВП України в 2022 році не менш як на третину [1].

Для України сільське господарство виступає одним із пріоритетних та стратегічних галузей економіки, що характеризується потужним експортним потенціалом, тому подальший розвиток та забезпечення належного рівня

фінансової безпеки її підприємств є надзвичайно актуальним викликом сьогодення.

Ще до повномасштабного вторгнення росії функціонування аграрного сектора економіки супроводжувалось низкою проблем: високими цінами на продукцію агропромислового виробництва; низькою якістю та нестачею матеріально-технічних засобів виробництва; змінами кліматичних умов тощо.

Проте через російську агресію та війну в Україні аграрний сектор став одним із найбільш постраждалих. Збитки, завдані аграрному сектору внаслідок війни включають: прямі фінансові збитки (знищення і крадіжка сільськогосподарських об'єктів, обладнання, запасів тощо); втрата або скорочення виробництва (через евакуацію товаровиробників, обмеження доступу до земельних ділянок через військові дії, втрати робочої сили); втрати інфраструктури (дороги, залізниці та порти для транспортування сільськогосподарської продукції); зміни в ринкових умовах (обмеження на ринках збуту, зміни торговельних стосунків, цін на сільськогосподарську продукцію та експортні можливості).

За останніми висновками міжнародних експертів, близько 13% території України є заміненою, що є найбільшою проблемою.

За даними Міністерства аграрної політики та продовольства України, через війну площа земель під посіви 2022 року зменшилася на 3,5 млн га в зоні активних бойових дій. Військова агресія росії унеможливила функціонування морських портів України, через які здійснювалося близько 90% експорту сільськогосподарської продукції. За даними Міністерства, сьогодні залізничним транспортом перевозять до 20 тис. тонн зерна на день, раніше ж через морські порти проходило близько 150 тис. тонн. [2].

Отже, в умовах воєнного стану сільське господарство як специфічна і важлива галузь для економіки України потерпає від таких нових викликів і загроз як порушення логістики експорту сільськогосподарської продукції, блокування ринків збуту, руйнування об'єктів інфраструктури, зростання вартості агропромислового виробництва, скорочення посівних площ через непридатність, замінування тощо.

Збитки аграрного сектора вплинули на життя селян та товаровиробників, на виробництво продуктів харчування для населення на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Прямі збитки від війни в сільському господарстві України оцінюються в грошовому виразі на основі вартості фізичних активів, які були знищені (і викрадені) або частково пошкоджені (але все ще придатні для відновлен-

ня) через військові дії та окупацію. Вони відображають руйнування матеріальних активів та запасів. Збитки оцінюються для наступних категорій: сільськогосподарська техніка та обладнання; засоби зберігання; худоба, бджільництво, риболовля та аквакультура; основні багаторічні культури; а також втрачені чи викрадені вхідні та вихідні матеріали. З урахуванням усіх збитків у цих категоріях загальна вартість оцінюється на рівні 8,7 мільярда доларів станом на квітень 2023 року [3].

Найбільших збитків ми зазнали в сільськогосподарській техніці та об'єктах зберігання (сховищах) в загальній сумі на 6,0 мільярда доларів. Зокрема сюди включається знищена або частково пошкоджена сільськогосподарська техніка та спеціальне обладнання, яка становить 4,7 мільярда доларів або майже половину загальних збитків від війни в сільському господарстві. Трактори є найбільш пошкодженим типом техніки з фінансовою оцінкою приблизно 2,0 мільярда доларів, за якими слідує сівалки (за винятком добривних сівалок) на суму приблизно 646,9 мільйона доларів та борони на суму приблизно 442,1 мільйона доларів. Крім того, багато об'єктів зберігання зерна, продуктів харчування та інших сільськогосподарських товарів були повністю або частково пошкоджені. Значення збитків для цієї підкатегорії становить 1,3 мільярда доларів [3].

Також значні збитки були понесені в категорії сільськогосподарські вхідні матеріали. Загальна грошова вартість викрадених і втрачених вхідних та вихідних матеріалів становить 2,0 мільярда доларів. Зокрема із цієї суми приблизно 1,9 мільярда доларів вартості врожаю, особливо зернових і соняшнику, було втрачено і викрадено. Також було втрачено або викрадено приблизно 124 тисячі тонн добрив, що перетворюється на збитки у розмірі приблизно 67,4 мільйона доларів. Крім того, оцінюється, що втрачено або викрадено понад 21,2 мільйона доларів вартості пального та міжряджувальних засобів для захисту рослин, а також майже 6,7 мільйона доларів вартості засобів захисту рослин.

Збитки в категорії багаторічних культур склали 489,8 мільйона доларів. Ця категорія збитків пов'язана з ягодами, кісточковими та яблучними плодами. Оцінки були проведені на основі гектарів землі, на яких вирощувалися ці багаторічні культури. Збитки від кісточкових плодів становлять 232,1 мільйона доларів, від яблучних плодів — 206,7 мільйона доларів, а від ягід — 51,0 мільйона доларів. Остання категорія збитків в якій ми понесли втрати в сільсько-

му господарстві є скотарство, бджільництво, риболовство та аквакультури. Загальна сума збитків в цій категорії становлять 277,6 мільйона доларів. Фермери стикаються зі смертю сільськогосподарських тварин як безпосередньо через військові дії, так і через неможливість фермерів отримувати доступ до ферми або надавати тваринам корм та ветеринарні послуги. Загалом через війну загинуло 2 230 корів, свиней, кіз, овець, птиця і приблизно 87 тисяч бджільниць, без врахування інших травм або шкідливих наслідків. Збитки в скотарстві і бджільництві оцінюються на суму 265,6 мільйона доларів, в той час як рибальство і аквакультура були пошкоджені на суму 12,0 мільйона доларів [3].

Через фізичне знищення аграрних підприємств в зоні ведення бойових дій потенційно очікується втрата до 30% поголів'я тварин. У звіті, підготовленому урядом України, Європейською комісією та Світовим банком у вересні 2022 року, зазначається, що загальна вартість війни для українського сільського господарства оцінюється у понад 30 мільярдів євро. Сума непрямих збитків станом на листопад 2022 року склала 34,25 млрд дол. США, головним чином за рахунок зниження внутрішніх цін через порушення експорту (3,1 млрд дол. США), врахування втрат озимих у 2023 році (3 млрд дол. США), зростання втрат через зниження виробництва продукції рослинництва у 2022 році (4,7 млрд дол. США) тощо [4].

Поза безпосередніми збитками, російське вторгнення в Україну мала непрямий вплив на аграрний сектор, що призвело до втрат, що становлять приблизно 31,5 мільярдів доларів після одного року війни. Ці втрати охоплюють втрачені доходи через менший обсяг виробництва товарів та додаткові витрати, які виробники несуть через війну, такі як втрати сільськогосподарських земель через пошкодження ґрунту, зменшення виробництва річних і багаторічних культур, скотарство, риболовство та аквакультуру, і зменшення доходів виробників через порушення логістики, нижчі ціни на товари, спрямовані на експорт, та зростання витрат на виробництво. Сума збитків через втрат врожаю внаслідок зниження виробництва склали 14,3 мільярдів доларів [3].

Виробництво сільськогосподарських культур значно постраждало через російське вторгнення, зі збитками, оціненими на суму в 14,3 мільярдів доларів, що становить майже половину усіх оцінених збитків в сільському господарстві. Найбільш значущі втрати виробництва відзначаються у пшениці, яка складає 2,9 мільярдів доларів, за якою слідує соняшник з сумою 2,5 мільярдів доларів і кукурудза з сумою 1,7 мільярдів доларів.

Окрім втрат врожаю через зниження виробництва, також збитки були понесені і через зниження виробництва в тваринництві на суму 1,7 мільярдів доларів [3].

Найбільш значущі збитки через зменшення поголів'я відзначаються в виробництві молока та яєць. Вони становлять 254,2 мільйона доларів та 159,7 мільйона доларів відповідно. Збитки в інших категоріях скотарства та тваринництва через зменшення поголів'я, включаючи свиней, худобу, птицю, вівці, кози, бджільництво та мед, складають 210,5 мільйона доларів. Збитки через зменшення продуктивності скотарства складають 1,1 мільярдів доларів, при цьому молоко, птиця та яйця мають найвищу вартість збитків. Надзвичайно велика кількість знищених, викрадених та пошкоджених тварин призвела до дефіциту деяких тваринних продуктів. Лише яйця та молоко разом складають 732,4 мільйона доларів [3].

Підсумовуючи обсяг втрат і збитків в аграрному секторі, які понесла Україна за час повномасштабного вторгнення, можна зробити висновок, що подібна стресова ситуація для ринку в значному обсязі відобразилася на зростанні загроз та ризиків розвитку підприємств, котрі функціонують в даному секторі економіки. Велика частка підприємств припинило своє існування, інші ж перебувають на межі існування через нестачу фінансових ресурсів, які б дали змогу продовжити їх функціонування. Тому забезпечення таких підприємств достатнім обсягом фінансових ресурсів є головною стратегічною ціллю на яку потрібно орієнтуватися в межах держави, аби не допустити подальшої стагнації в аграрному секторі.

Фінансова безпека характеризується станом, за якого підприємства аграрного сектора стабільно і ефективно функціонують в умовах невизначеності та нових викликів. Недостатня увага до проблем фінансової безпеки може призвести до негативних фінансових результатів діяльності.

Своєчасна оцінка рівня фінансової безпеки аграріїв є передумовою запобігання загрозам і ризикам фінансово-господарської діяльності, а в подальшому стабілізації діяльності та розвитку в умовах конкурентного середовища.

Основним критерієм рівня фінансової безпеки таких підприємств є результативність сільськогосподарської діяльності, оскільки зменшення обсягів агропромислового виробництва та збиткова діяльність спричиняють втрату фінансової стійкості, а отже і зниження рівня фінансової безпеки.

На фінансову безпеку підприємств аграрного сектора економіки впливають різні загрози, серед яких такі (табл. 1).

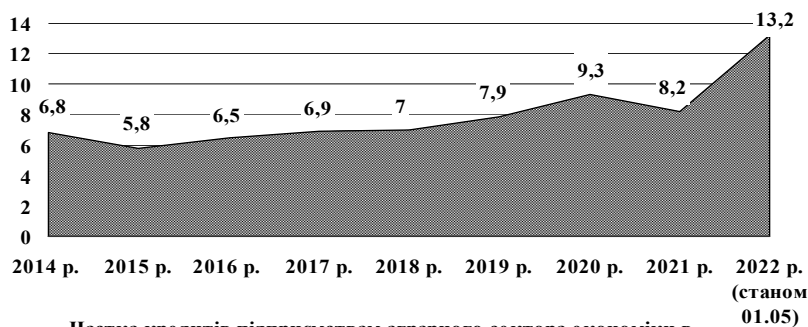
Таблиця 1. Загрози для фінансової безпеки підприємств аграрного сектора

Види загроз	Характеристика
Природні катаклізми	Погодні явища, такі як засухи, повені, циклони, град та інші стихійні лиха, можуть спричинити значні збитки для сільськогосподарських підприємств і завдати шкоди врожаю та об'єктам інфраструктури.
Цінова нестабільність	Зміни в цінах на сільськогосподарську продукцію можуть впливати на прибутковість підприємств. Різкі падіння цін можуть змусити фермерів знижувати виробництво або навіть зазнавати втрат.
Валютні ризики	Для підприємство, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність або залежи від імпорту/експорту, зміни в обмінних курсах можуть вплинути на вартість товарів і послуг, а також на зобов'язання в іноземній валюті.
Забруднення навколишнього середовища і стандарти якості	Екологічні вимоги та норми якості вимагають додаткових інвестицій у технології та процеси агропромислового виробництва
Залежність від субсидій і фінансування	В багатьох країнах сільське господарство отримує державну підтримку через субсидії та фінансову допомогу. Зміни в політиці субсидування можуть вплинути на фінансову стабільність підприємств
Доступ до фінансування	Обмежений доступ до кредитів та фінансових ресурсів може обмежувати здатність підприємств до розвитку та розширення аграрного бізнесу
Політичні ризики	Нестабільність політичної ситуації, зміни у владних структурах, тарифні бар'єри та інші політичні рішення впливають на діяльність аграріїв
Зміни в ринковому середовищі	Зміни в споживчих уподобаннях, технологічні та фінансові інновації, конкуренція на ринку можуть вимагати адаптації та гнучкості підприємства
Кадровий потенціал	Брак працівників, в тому числі кваліфікованих впливає на ефективність агропромислового виробництва, а отже і на фінансову безпеку
Корупція	Корупція у владних структурах може спричинити недоліки у розподілі ресурсів і незаконному обкладанні податками, що знижує рівень фінансової безпеки

Джерело: узагальнено авторами.

Для забезпечення фінансової безпеки, підприємства аграрного сектора повинні нівелювати загрози, розробляти стратегії ризик-менеджменту, вдосконалювати технології агропромислового виробництва та диверсифікувати джерела фінансування, в тому числі залучати іноземних інвесторів.

На нашу думку, фінансова безпека є станом найбільш ефективного використання фінансових ресурсів, що відображається у високих показниках прибутковості і рентабельності агробізнесу.

Частка кредитів підприємствам аграрного сектора економіки в загальному обсязі кредитів суб'єктам господарювання, %

Рис. 1. Питому вагу банківських кредитів у фінансуванні аграріїв

Джерело: побудовано авторами на основі [6].

Так, до повномасштабного вторгнення росії, рівень рентабельності усієї діяльності сільськогосподарських підприємств характеризувався позитивною динамікою зростання і становив 36,4% (в 2021 р.), тоді як впродовж 2018—2020 рр. його середнє значення становило 14,9% [5].

Проблемою в аграрному секторі залишається доступ підприємств аграрного сектора до банківських кредитів. Низька активність залучення кредитних ресурсів, особливо дрібними товаровиробниками, частка яких є значною в загальній кількості підприємств галузі, посилює необхідність надання фінансової підтримки саме таким підприємствам, які, в умовах воєнного стану, показали гнучкість та спроможність забезпечення продовольчих потреб споживачів, перш за все, на внутрішньому ринку.

До повномасштабного вторгнення росії, слід відмітити, низьку питому вагу наданих кредитів підприємствам галузі в загальному обсязі кредитів наданих суб'єктам господарювання — на рівні 7,2% (середнє значення за 2014—2021 рр.) (рис. 1).

Станом на 01.05.2022 р. спостерігається зростання частки кредитів підприємствам сільського, лісового та рибного господарств до рівня 13,2% від загального обсягу наданих банківською системою суб'єктам господарювання завдяки державній підтримці суб'єктів малого і середнього бізнесу.

У березні 2022 року внесено зміни до державного бюджету в частині обсягу державних гарантій. У результаті надано нові гарантії та розширено перелік банків-учасників програми державних портфельних гарантій. Також значно розширили умови участі для аграріїв під час воєнного стану. Програму "Доступні кредити 5-7-9%" було розширено в частині фінансування сільгоспвиробників: кредитування під 0%

для позичальника протягом перших 6 місяців і під 5% протягом наступних 6 місяців. Максимальну суму збільшено до 90 млн грн

Більше половини кредитного портфеля держпрограми "Доступні кредити 5-7-9%" займає сільське господарство... У серпні 2022 року Міністерство аграрної політики та продовольства запустило Державний аграрний реєстр — онлайн-платформу, на якій представлені державні та міжнародні програми допомоги в різних секторах [7].

Так, станом на 1 січня 2023 року обсяг кредитного портфеля аграріїв становить 86 млрд. гривень у межах програми "Доступні кредити 5-7-9" (рис 2).

Кредитними ресурсами скористались 30996 сільськогосподарських товаровиробників — це 65,2% від загальної кількості підприємств в Україні, що займаються сільськогосподарською діяльністю. В межах даної програми аграрії залучають кредитні ресурси в розмірі від 100 тис. до 90 млн грн. Найбільші обсяги кредитів за період надали АТ "Ощадбанк" (5,4 млрд грн), "Райффайзен Банк" (3,92 млрд грн) та "Креді Агріколь банк" (3,55 млрд грн) [8].

В загальному обсяги наданих кредитів після початку війни в сільське, лісове та рибне господарства по областях України в середньому зросло на 44%. Найбільший приріст по наданих кредитах показали Кіровоградська (+135%), Луцька (+127%) та Вінницька (+102%) області. Так само і зросли обсяги наданих кредитів на виробництво харчових продуктів по областях України в середньому на 13%. В даному випадку найбільший приріст по наданих кредитах показали Кіровоградська (+78%), Черкаська (+47%) та Львівська (+20%) області [7].

Тобто, завдяки внесенню змін щодо умов кредитування аграріїв у рамках держпрограми "Доступні кредити 5-7-9%" [9, 10] у період дії воєнного стану та протягом місяця після його завершення/ скасування сільськогосподарські товаровиробники можуть отримати кредит під 0% у розмірі до 90 млн грн строком до шести місяців на провадження сільськогосподарської діяльності (придбання техніки, палива, насіння, добрив тощо).

В період повномасштабного вторгнення кредитні ресурси стали надважливими для забезпечення фінансової безпеки підприємств аграрного сектора, адже тепер саме цей фінансовий ресурс став єдиною змогою для аграріїв продовжувати забезпечувати життєздатність їх підприємств. Особливо це є важливим на фоні скорочення інвестиційної привабливості і притоку інвестицій.

Зокрема повномасштабна війна негативно вплинула на інвестиції в Україну. Інтегральний показник Індексу інвестиційної привабливості в першому півріччі 2022 року впав до 2,17 пунк-

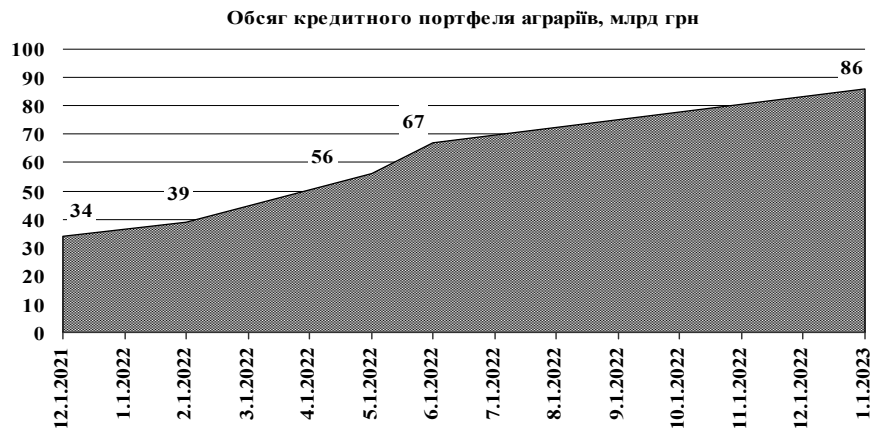

Рис. 2. Обсяг кредитного портфеля аграріїв, млрд грн

Джерело: побудовано авторами на основі [7].

ту з 5. Це найнижчий рівень з 2013 року, коли індекс впав до 1,8 пункту. Це обґрунтований результат, який підтверджує стійкість українського бізнесу. Агробізнес відіграє ключову роль у створенні основи для більш сприятливого інвестиційного клімату [7].

Також зазначимо, що одним із основних наслідків дій агресора, щодо нашої держави стала зниження рівня капіталізації агрохолдингів після вторгнення. У перші тижні повномасштабної війни акції українських агрохолдингів впали. У березні деякі компанії продемонстрували позитивну динаміку, оскільки оптимізм інвесторів підвищили військові успіхи України та триваючі на той час мирні переговори. Загалом із листопада 2021 року капіталізація українських агрокомпаній суттєво впала: від 30 до 70%. Це було зумовлено не лише вторгненням, а й глобальним економічним спадом і початком рецесії [7].

Для сприяння сталому розвитку галузі сільського господарства та забезпечення збалансованого розвитку агропромислового виробництва необхідним є створення дієвого механізму управління фінансовою безпекою, в основі якого формування підприємницького середовища з високим рівнем захисту фінансових інтересів аграріїв.

На нашу думку, основними заходами подолання існуючих викликів та загроз в аграрному секторі економіки є наступні (рис. 3).

Отже, розвиток аграрного сектору України є одним з головних пріоритетів для економічного зростання та соціальної стабільності країни на перспективі.

На думку представників Європейської бізнес асоціації, післявоєнний розвиток аграрної галузі передбачає розвиток переробки, зростання доданої вартості, розвиток біоенерге-

тики, тваринництва, садівництва і т.д. [11].

Післявоєнний розвиток в напрямку євроінтеграції, аграрний сектор націлюватиме на максимізацію прибутковості аграрного бізнесу та ефективності сільськогосподарської діяльності як основи фінансової безпеки та економічного зростання національної економіки.

Забезпечити глобальну продовольчу безпеку можливо тільки за умови припинення війни розв'язаною агресивною РФ проти України та звільнення окупованих територій: гарантування світовими країнами безпеки та цілісності України; надання всесвітньої допомоги у розмінуванні та рекреації родючих земель деокупованих територій; надання пільгових кредитів аграріям на відновлення техніки та виробничих потужностей пошкоджених або знищених у результаті бойових дій; надання іноземними інвесторами пільгових кредитів для відновлення інфраструктури зберігання, транспортування та переробки продукції галузі рослинництва та тваринництва; впровадження новітніх передових технологій з вирощування та переробки сільськогосподарської продукції для просування її експорту з високою доданою вартістю, зокрема, у м'ясо-молочній галузі, продукції невеликих агропідприємств, виробників крафтової продукції та нішевих культур; модернізації логістичних маршрутів, а саме приведення ширини української залізничної колії до європейських стандартів із залученням іноземного капіталу [12].

Стратегічними цілями державної політики в умовах невизначеності та економічної нестабільності є зміцнення фінансової безпеки підприємств аграрного сектора економіки шляхом гнучкості та диверсифікації бізнесу на умовах рівного доступу до фінансових ресурсів всіх підприємств, в тому числі до джерел зовнішнього фінансування.

ВИСНОВКИ

Сучасний стан розвитку аграрного сектора економіки супроводжується низкою ключових викликів та загроз фінансової безпеки, що стримує подальший успішний розвиток аграрного бізнесу та ставить під сумнів можливості їх вирішення лише самими підприємствами.

Заходи:

- створення альтернативної логістичної мережі для експорту сільськогосподарської продукції через морські порти інших країн (Румунії, Болгарії) та модернізація залізничного сполучення та його широке використання;
- мінімізація бюрократичних процедур для підприємств аграрного сектора (запити виробників для отримання необхідних ліцензій і сертифікатів);
- регулювання цінової політики щодо засобів агропромислового виробництва;
- вільний доступ до факторів виробництва і збуту всіх суб'єктів агробізнесу;
- розширення програм банківського кредитування малого і середнього бізнесу за прийнятними для аграріїв умовами;
- використання коштів іноземних інвесторів в розвиток та відновлення галузі сільського господарства;
- надання грантів для створення бізнесу.

Рис. 3. Заходи подолання існуючих викликів і загроз в аграрному секторі економіки

Джерело: сформовано авторами.

Встановлено позитивні тенденції використання фінансових інструментів підтримки агробізнесу, зокрема: зростання частки банківського кредитування завдяки внесенню змін щодо умов кредитування аграріїв у рамках державної програми "Доступні кредити 5-7-9%" у період дії воєнного стану та впродовж місяця після його завершення/скасування; суттєве спрощення банківськими установами умов отримання для них кредитів; можливості підприємств аграрного сектора отримувати допомогу, державні субсидії, цільові, субсидовані кредитні програми, позики і технічну допомогу від ЄС та інших міжнародних донорів, використовуючи онлайн-платформу Державного аграрного реєстру.

В подальшому зростатиме роль держави щодо спрямування векторів політики на реальну фінансову підтримку галузі сільського господарства через вдосконалення за вимогами часу існуючих та використання нових фінансових інструментів та важелів впливу на результативність діяльності як основу фінансової безпеки підприємств пріоритетної галузі, що сприяє національній і світовій продовольчій безпеці.

Література:

1. Тулуш Л. Д., Леонтович С. П., Радченко О. Д. Державне регулювання фінансової безпеки в умовах воєнного стану. *The Russian-Ukrainian war (2014—2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects: Scientific monograph*. Riga, Latvia: "Baltija Publishing", 2022. С. 331—338. DOI:

10.30525/978-9934-26-223-4-41. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/237/6440/13293-1>

2. Як працює аграрний бізнес в умовах війни. URL: <https://zn.ua/ukr/ariculture/jak-pratsjuje-ahrnij-biznes-v-umovakh-vijni.html>.

3. Агросектор цього рік може зазнати до 9,8 млрд. дол. США збитків URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3634652-agrosector-cogoric-moze-zaznati-do-98-milarda-zbitkiv-cerez-problemi-iz-logistikou-ekspert.html>

4. Як відновити аграрну галузь. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/03/15/698035/>

5. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 01.10.2023).

6. Міністерство аграрної політики і продовольства України: офіційний веб-сайт. URL: <https://minagro.gov.ua> (дата звернення: 19.10.2022).

7. "Агробізнес України під час війни" 9-й випуск інфографічного довідника. URL: <https://agribusinessinukraine.com/the-infographics-report-ukrainian-agribusiness-2022/>

8. Українські аграрії залучили доступних кредитів на 57 мільярдів. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/09/8/691291/> (дата звернення: 08.10.2022)

9. Постанова Кабінету Міністрів України від 12 березня 2022 року № 274 "Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 р. № 28 та від 14 липня 2021 р. № 723" URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/274-2022-%D0%BF#Text>. (дата звернення: 19.11.2022).

10. Постанова кабінету міністрів України від 18 березня 2022 р. № 312 "Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 р. № 28 і 29". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/312-2022%D0%BF#Text>. (дата звернення: 19.11.2022).

11. Офіційний сайт Європейського банку реконструкції та розвитку URL: <https://www.ebrd.com/home> (дата звернення: 01.10.2023).

12. Бойко В. О. Продовольча безпека та ризики для аграрного виробництва під час війни в Україні. Економіка та суспільство. 2022. Випуск 41. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1552/1493>.

References:

1. Tulush, L.D., Leontovych, S.P. and Radchenko, O.D. (2022), "State regulation of financial security under martial law", *The Russian-Ukrainian war (2014—2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects:*

Scientific monograph, "Baltija Publishing", Riga, Latvia, pp. 331—338. available at: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/237/6440/13293-1> (accessed October 5, 2023). DOI: 10.30525/978-9934-26-223-4-41.

2. Yas'kyv, B. and Brians'ka, M. (2022), "How agrarian business works in war conditions", available at: <https://zn.ua/ukr/ariculture/jak-pratsjuje-ahrnij-biznes-v-umovakh-vijni.html> (accessed October 3, 2023).

3. Kyiv School of Economics (2023), *Agricultural War Damages, Losses, and Needs Review*, Issue 3, available at: <https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/05/RDNA2.pdf> (accessed September 25, 2023).

4. Hetman, O. (2023), "How to restore the agricultural industry?", available at: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/03/15/698035/> (accessed September 20, 2023).

5. State Statistics Service of Ukraine (2023), available at: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed October 1, 2023).

6. Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine: official website (2023), available at: <https://minagro.gov.ua> (accessed October 19, 2022).

7. *Agribusiness of Ukraine during the war* (2023), 9th edition of the infographic guide, available at: <https://agribusinessinukraine.com/the-infographics-report-ukrainian-agribusiness-2022/> (accessed October 05, 2023).

8. Zharikova, A. (2022), "Ukrainian agrarians attracted available loans for 57 billion", available at: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/09/8/691291/> (Accessed: 08.10.2022).

9. Cabinet of Ministers of Ukraine (2022), Resolution "On Amendments to the resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated January 24, 2020 № 28 and dated July 14, 2021 № 723" (accessed November 19, 2022).

10. Cabinet of Ministers of Ukraine (2022), Resolution "On Amendments to Resolutions No. 28 and 29 of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated January 24, 2020", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/312-2022-%D0%BF#Text>. (accessed November 19, 2022).

11. The European Bank for Reconstruction and Development: official website (2023), available at: <https://www.ebrd.com/home> (accessed October 1 2023).

12. Boyko, V.O. (2022), "Food security and risks for agricultural production during the war in Ukraine", *Economika ta suspilstvo*, Issue 41, available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1552/1493> (accessed October 1, 2023).

Стаття надійшла до редакції 08.10.2023 р.